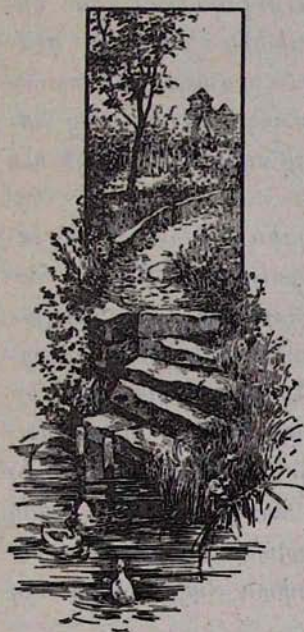

ՄԻ ԷՋ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՊԸՏՄՈՒ- ԹԻՒՆԻՑ

Ներսիսեան Հոգևոր Դպրոցի վերջին հոգաբարձական ընտրութեան առիթով տեղւոյս լրագրութեան մէջ երևեցան մի շարք յօդուածներ, որոնց մէջ անխնայ քննադատւում էր ազգիս Վեհափառ Հայրապետի՝ մեր թեմական Հոգևոր Դպրոցների հոգաբարձութեանց վերաբերեալ մի կարգադրութիւն, համարելով այն երջանկայիշատակ Տ. Մատթէոս կաթուղիկոսի դրուած կանոնների, վերջին բառասուն տարուայ ընթացքում գործադրութեան մէջ հղած կանոնադրութեան հակառակ և առհասարակ ժողովրդի իրաւանց դէմ բռնաբարութիւն և այլն և այլն:

Այդ կարգադրութիւնը հետեւեալն է.

Ազգիւ Ս. Հայրապետը, անշուշտ յարգելի պատճառներից յրդուած, շրջաբերական կոնդակ հրատարակեց, որով հրամայում էր բոլոր թեմական հոգևոր Դպրոցների հա-

մար ընտրել հոգաբարձուներ վեց վեց հոգի աշխարհա-
կաններէց, 6 — ական անձնափոխանորդներով և երկերկու
անձն հոգևորականներէց:

Մենք չենք խօսում թէ ուր ինչ կերպ կատարուեց
ընտրութիւնը, սակայն ըստ էութեան Հայրապետական
հրամանը գրեթէ կատարուեցաւ:

Հայրապետի կարգադրութեան մէջ գտնում էին եր-
կու գլխաւոր կէտ փոփոխուած նախկին կարգերի դէմ,
իսկապէս ասելով երկու նորութիւն. — առաջինը որ տասն-
երկու հոգաբարձուի փոխարէն նշանակուած էր վեց հո-
գաբարձու և երկրորդ՝ որ այդ վեցի վերայ աւելացուում
էր և երկու քահանայ հոգաբարձու:

Մենք մեզ թոյլ չենք տալ Ազգիս Հովուապետի ա-
րած այդ կարգադրութիւնը քննադատել իմանալու հա-
մար թէ որ աստիճան նպատակայարմար է նոր կարգա-
դրութիւնը և թէ ինչքան անհամապատասխան և ապար-
դիւն էր նախկին կազմակերպութեան գործունէութիւնը
մեր հոգևոր Դպրոցներում մանաւանդ ներկայ խիստ փա-
փուկ ժամանակներում: Բայց մէր պարտքն է պարզել
մեր ընթերցողներին մի գլխաւոր հանգամանք և հանել
նոցա մոլորութիւնից, այն է ակնյայտնի կացուցանել նո-
ցա առաջ, թէ որքան հոգ էր Վեհափառ Հայրապետի այդ
կարգադրութիւնը:

Ուստի և վստահանում ենք առաջ բերել մեր ունե-
ցած տեղեկութիւնները վերոյիշեալ երկու խնդիրների վե-
րաբերմամբ, օգտուելով յարգելի պ. Ա. Երիցեանի հնա-
դարանից և այլ աղբիւրներից:

Ներսէս Ե. Պաթուկիկոսը իւր հիմնադրած ուսում-
նարանի համար պահում էր միշտ երեք աշխարհական
հոգաբարձու, որոնց և յանձնում էր Դպրոցի տնտեսական
մասի կառավարութիւնը և մասամբ ուսումնական մասինը
թեմակալ առաջնորդի և տեսչի հետ, որ նոյնպէս յաճախ

հոգևորական էր լինում, օրինակ Ալամդարեան վարդապետը, Տէր Դարբիէլ Պատկանեան բահանան:

Յայտնի է, որ երբեմն իշխանաւորներ բնական ձեռքով ունին ըստ կարելոյն աշխատել ստուեր ձգել իւրեանց նախորդի զործունէութեան վերայ, որպէս զի ինքեանք փայլին, մանաւանդ եթէ իրանք աւելի անընդունակ են իրանց եռանդով և զործերով նսեմացնել իրանց նախորդի փառքը, ինչպէս լինում է և ամեն հայ թերթի հետ, որոնցից իւրաքանչիւրը իրանով է կարծում սկսած լինել ամբողջ հայութիւնը:

Դուրեւ այս ձգտումը հղաւ պատճառ, անշուշտ և Դպրոցին մի իրական ծառայութիւն մատուցանելու փափագը, մանաւանդ որ արդէն սկսել էին տրտունջներ բարձրանալ հասարակութեան միջից երբեակ հոգաբարձութեան զործած զանազան զեղծումների մասին Դպրոցի շահերի դէմ, որ ի Տէր հանդուցեալ Տ. Մատթէոս կաթողիկոսը ցանկացաւ մի փոփոխութիւն մտցնել Ներսիսեան Դպրոցի վարչական կազմակերպութեան մէջ, ուստի և 1861 թուի յունիսին կոնգակով Թիֆլիս ուղարկեց ս. Նղիազար Եպիսկոպոսին, քննելու Դպրոցի հաշիւները և առաջնորդի հետ հոգալու Դպրոցի բարեկարգութեան մասին, և ուղարկեց մի թերթի վերայ գրուած «Հիմնական նախագիծ» Տիֆլիսոյ Հայոց ազգային Հոգևոր Ներսիսեան Դպրոցի, պարտնաւորութիւն է հանդիսանալու Կաթողիկոսի մանաւանդ Հայոց Մարտիոսի 9 յունիսի 1861 թ. 327» ի համառօտութիւնը, այսինքն այն սկզբունքները, որոնց հիման վերայ յետոյ Թիֆլիսում խմբագրուեցաւ նոր կանոնադրութիւն Դպրոցի համար:

Այդ սկզբունքները հինգ յօդուածներից էր բաղկացած, որոնցից հինգերորդը հետևեալն է.

«Թիֆլիսոյ Հայոց ազգային Հոգևոր Դպրոցն պարտիւն է լինել միշտ ի լիակատար կախման ծայրագոյն Պատրիարք»

«կաթողիկոսի և Սինոդի սրբոյ էջմիածնի. վիճակաւոր
«Արքեպիսկոպոս տեղւոյս պարտի մնալ միշտ ըստ կոչման
«կարում առաջին հոգատար և նախապահ խորհրդարանի
«կառավարութեան Դպրոցին, իսկ այլ անդամք այնր խոր-
«հրդարանի պարտ էին ընտրիլ ի ձեռն հասարակութեան
«քաղաքիս, ըստ յայտնի արժանաւորութեանց իւրեանց,
«առանց որոն պատկառելի գէշ գէշաշէնն եւ պշխարհիւնն և հաս-
«տատիլ ի ծայրագոյն կաթողիկոսէն ամենայն Հայոց. Թիւ
հոգաբարձուաց կամ անդամոց խորհրդարանի պարտ է լի-
«նել ընդ նախապահութեամբ վիճակաւորի երկոտասան»։

Այս էր 1861 թուին. նոյն թուին էր նաեւ, որ Տ.
Մատթէոս կաթողիկոսը կանգալ արձակեց իսպառ վերաց-
նել որդեգրութիւնը Ներսիսեան Դպրոցում։

Մատթէոս կաթողիկոսի տուած վերոյիշեալ 5 յո-
դուածով սկզբունքների հիմնական կետերից մէկն էլ ու-
րեմն այն էր, որ պէտք է խմբավորուէր մի այնպիսի կա-
նոնադրութիւն, որի զօրութեամբ հոգաբարձու ընտրուէին
թէ էջեշէնաշէններ եւ թէ աշխարհիւններ առանց խտրու-
թեան. և այս շատ հասկանալի էր, որովհետեւ նախ Դըպ-
րոցը ՀՈԳԵՒՈՐ կոչումն ունէր, հոգևորականներ պատրաս-
տելու նպատակ, և ապա ինչ խտրութիւն կարելի էր դնել
աշխարհականի և եկեղեցականի մէջ, որ առաջ էր դալիս,
ինչպէս և այսօր առաջ է գալիս նոյն աշխարհականներից
և նոյն ժողովրդից, ժողովուրդն ու հոգևորականութիւնը
միշտ մի ամբողջութիւն են կազմել, այդ հէնց հայ եկեղե-
ցու բուն հոգին է և ոչ մի ոյժ չէ կարող նոյա միմեան-
ցից բաժանել, հակառակ ցանկութեան օտար և օտարա-
մոլ շարամիտների։

Բայց դեռ մենք չաւարտեցինք մեր խօսքը։

Կանոնադրութեան նախագիծը կազմուեցաւ, հոգա-
բարձուների թիւը տասը որոշուեցաւ եկեղեցականներից
և աշխարհականներից. Հայրապետն այն աստիճան զոհ

էր, որ տասը թիւն սկզբում քիչ համարեց և ասաց «Ժող տասներկուք ըլլայ առաքելոյ թուով»: Նւ վերադարձուեցաւ Թիֆլիզ, վերջնական խմբագրութիւնից յետոյ կաթողիկոսը հրամայում է 12 հոգաբարձուների ընտրութիւն կատարել:

Ընտրական կոնդակի մէջ ասուած է լինում, որ նոցա ընտրեն քաղաքի իշխանների և առաջաւոր անձանց միջոցով. իշխանները, որոնք շատ չէին թուով, առաւելապէս կողմնակից էին այն ժամանակուան առաջնորդ Սարգիս Արքեպիսկոպոս Հասան-Ջալալեանին, որին դէմ էր սակայն հասարակ ժողովուրդը: Ընտրութեան համար Թիֆլիս եկած Մակար Արքեպիսկոպոսը, ցանկալով ընտրել տալ այնպիսի անձանց, որոնց ինքը ժողովուրդը համարում է այդ գործում առաջաւոր, առաջարկեց ընտրութեան այն ժողովրդական եղանակը, որը գործադրում է մինչև այժմ և որին համաձայնեցաւ նաև Սարգիս Արքեպիսկոպոսը:

Անցաւ վրան հրեք տարի և կաթողիկոսը 1864 թուի հոկտեմբերի 1-ին թ. 451 կոնդակով պատուիրեց առաջնորդ Մակար Արքեպիսկոպոսին հոգաբարձական նոր ընտրութիւն անել 1861 թուի պատգամաւորների ձեռքով:

Առաջնորդի ծանր հիւանդութեան պատճառով այդ ընտրութիւնը տեղի է ունենում Դեկտեմբերի 13-ին և ընտրւում են 12 հոգաբարձուներ և 4 կանդիդատներ: Սակայն այդ միջոցին պատահում է հետեւեալը. — քաղաքիս չորս եկեղեցիների, այն է Չամքօռեցուց, ս. Նշանի, Նորաշէնի և ս. Սարգսի, ծխականներից ոմանք ընտրութիւնից մի քանի օր առաջ և նոյն իսկ ընտրութեան ժամին ներկայացնում են Մակար Արքեպիսկոպոսին միանման, բառ առ բառ միակերպ բողոքագիրներ, բոլորն էլ գրուած 1864 Դեկտեմբերի 10-ին, որոնցով բողոքում էին, թէ նախկին պատգամաւորների ձեռքով ընտրութիւն կատար-

րիւր «հարստահարութիւն է իրաւանց հասարակութեան» այլն:

Բայց այս բողոքները չանցաւ, դուցէ՛ և այն պատճառով, որ ակնյայտիւ ապօրինութիւններ կային նոցա մէջ, օրինակ հէնց երկու եկեղեցու բողոքագիրների մէջ ստորագրուած էր միևնոյն անձն, որպէս երկու եկեղեցու ծխական. և ընտրութիւնը կայացաւ: Այդ ընտրութեան պիտի մասնակցէին Թիֆլիսի եկեղեցիների 54 պատգաւաւորներ, բայց որովհետեւ «ի սոյն թուոյ պատգամաւորաց 4 անձինք վախճանեալք են, երեքն չգտանին ի «բաղաբիս և ի մնացելոց ներկայացան միմիայն ներքոյ «ստորագրեալ անձինք, որք և ընդ նախագահութեամբ «նորին Բարձր Սրբադնութեան վիճակաւոր Առաջնորդ «Մակար Արքեպիսկոպոսի ընտրեցին քուէարկութեամբ «հոգաբարձու Ներսիսեան հայոց հոգևոր Ազգային Դպրոցի» զհետեւեալ անձինս...»: Ստորագրել են քսան և չորս հոգի, և շնայելով սորան՝ ընտրութիւնը համարուելով վաւերական՝ առաջնորդը իւր՝ դեկտեմբեր 15 թ. 223 մանրամասն յայտարարութեամբ առաջարկում է ի հաստատութիւն Վեհափառ կաթողիկոսին, կցելով նաև հետեւեալը չորս բողոքների վերաբերմամբ.

« . . . Ամենախոնարհաբար յայտնեմ և զայս, զի ի «մերձեկնալ աւուր ընտրողութեանն և ի նմին իսկ աւուր «ի ժողովի անդ ընկալայ յոմանց ժողովրդոց չորից եկե-
«ղեցեաց բաղաբիս զչորս միանման բողոքագրութիւնս.
«սորա ի մտի ունելով զի ի յօդուածս նորոգ կանոնա-
«դրութեան յիշեալ ուսումնարանին նշանակի «թէ յիւրա-
«բանչիւր ժամանակի ընտրութեան նորոգ հոգաբարձուաց՝
«նախապէս պարտին ընտրել ի ժողովրդոց նորոգ պատգա-
«մաւորք, «որք ունիցին յետոյ ընտրել զնորոգ հոգաբարձուս»
«խնդրեն յինէն զայնոսիկ գրութիւնսն ներկայացուցանել
«Զերաւ Սրբութեան և Սինօդին սրբոյ Էջմիածնի ի տնօ-

«ընկերներն. ուստի ընդ սմին առաքելով դայնս ընդ որս
«ի զօրագիրն ընտրութեան կայացեալ ի նմին առուր առ
«սրբութիւն Ձեր, ի բարեհաճ կամս Ձեր ապառտան առ-
«նեմ ծանուցանել կամ ոչ Սինօղին սրբոյ Էջմիածնի. զի
«ես չունկուով յայնժամ առաջի աչաց զյիշեալ նորոգ կա-
«նոնադրութիւնն և չգիտելով հաւաստեալ թէ արդարեւ
«գոյ այդպիսի յօգուած ի նմին, պատշաճ վարկայ հա-
«մաձայնութեամբ ներկայ եղեալ պատգամաւորաց կատա-
«րել զհայրապետական կոնդակ Ձերոյ Սրբութեան, որ ի
«1 ն անցեալ հոկտեմբերի ընդ համարաւ 451, ձեռնադ-
«րելով նորօք ընտրութիւն նորոգ Հոգաբարձուաց:

«Այժմ, Վեհափառ Տէր, Սինօղն սրբոյ Էջմիածնի
«հրամանաւ ի 5-ն ներկայ դեկտեմբերի ընդ համարաւ
«1930, առաքէ առ իս զյիշեալ կանոնադրութիւնն վասն
«յանձնելոյ Հոգաբարձութեանն ի գործադրութիւն. ի կա-
«նոնադրութեան անդ յօդուած 11 - 12, գրի «անդամք
«Հոգաբարձութեան և կանդիդատք նոցին ընտրին չորս-
«ամեայ ժամանակաւ ի ձեռն սպասկամաւորաց, որք նոյն-
«պէս պահն զիրաւունս իւրեանց չորսամեայ ժամանա-
«կաւ». ըստ այսմ պակասի միամեայ ժամանակն ծառա-
«յութեան ներկայ եղեալ անդամոց Հոգաբարձութեանն.
«ուրեմն բարեհաճեցարուր Վեհափառ Տէր, կամ հաստա-
«տել զնորոգ ընտրեալ հոգաբարձուս հայրապետական
«կոնդակաւ, արձակելով օրհնութեամբ հանդերձ գհինսն
«և կամ յորդորել զնոսին շարունակել զամ մի ևս զայն
«պաշտօն համաձայն կանոնադրութեանն»:

Դեռ այս ընտրութիւնը չկատարուած սակայն կա-
թոլիկոսի դիտաւորութիւնը միանգամայն փոխուում է
հոգաբարձական կազմակերպութեան վերաբերութեամբ և
ահա նոյն դեկտեմբերի 10 ին թ. 581 կոնդակով զգու-
շաւոր խրատներով հրամայում է Առաջնորդ Մակար Արք-
եպիսկոպոսին ներսիսեան Դպրոցի համար ընտրել 2 ՈՐՄ

գործունեայ, հաւատարիմ, ազգասէր և տոհմական անձինր աստեճանաւորներից և աւալներից, և ԵՐԿՈՒ բաղմափորձ և կրօնագէտ քահանաներ հոգաբարձական պաշտօն վարելու:

Դեկտեմբերի 10-ին զրաժ այս կոնդակը չգիտենք երբ ստացաւ Առաջնորդը, ընտրութիւնից առաջ թէ յետոյ. սակայն յայտնի է, որ վերջինս նոյն ամսի 22-ին թ. 234 յայտարարութեամբ հետեւեալ կերպով է պատճառաբանում այդ կոնդակի անկատար թողնելը.

«Ընկալեալ զհայրապետական կոնդակ սրբազնակա-տաւ օծութեան Ձերոյ ի 10 ներկայ դեկտեմբերի ընդ համարաւ 581, յորում ի միջի այլոց զգուշաւոր խրատուց հրամայէր ընտրել ԶԶՈՐՄ գործունեայ, հաւատաբքիմ, ազգասէր և տոհմական անձինս թէ յաստիճանաւորաց և թէ յաւազաց ի բարեպաշտ ժողովրդականաց քրաղաքայնոցս, ընդ նմին և ԶԵՐԿՈՒ բաղմափորձ և կրօնագէտ քահանայս ի պաշտօն հոգաբարձութեան ուսումնարանիս և այնպէս առաջի առնել Վեհափառութեան Ձերում ղանուանս նոցա և զհամակամութիւն միւր. առ որ հարկ համարիմ ծանուցանել Ձերում սրբութեան. զի «որովհետեւ աւուրբք յառաջ հրապարակաւ կայացաւ ժողովն ընտրութեան նորոգ հոգաբարձուաց և առաջարկեցաւ յընտրութիւն բարեհաճ կամաց սրբութեան Ձերոյ, «և վասն զի՝ հրատարակեցաւ յունկն ժողովրդականաց «թէ արդէն Սինօդն սրբոյ Էջմիածնի առաքեալ է առ «մեզ ղկանոնադրութիւնն ուսումնարանի տեղոյս վասն «պործագրութեան, վասնորոյ պատշաճ վարկայ չձեռնար-«կել ի կատարումն ներկայ հրամանի մինչև ընկալաց ի «Վեհափառ Տէրութենէդ Ձերմէ զվախճանական լուծումն «ըստ առաջարկութեան իմ յայտարարութեամբ ի 15-ն «ամսոյս ընդ համարաւ 223»:

Նորընտիր հոգաբարձութեան և նոր հրահանգի մա-

սին Առաջնորդի տուած յայտարարութեան զիջաւ կաթուղիկոսը և համարելով ընտրութիւնը արդէն կատարուած իրողութիւն՝ այս անգամ հաստատեց այդ ընտրութիւնը՝ թերևս առաջիկային թողնելով նոր ծրագրի իրագործումը, սակայն հետևեալ ընտրութեան չկար այլ ևս Տ. Մատթէոս կաթուղիկոսը և նորա վերջին ցանկութիւնը մնաց անկատար:

Չատ ծանրալիշիւ հանգամանքներ, որոնք մի օր անշուշտ պատմութեան սեպհականութիւն կդառնան, առիթ էին տուել հանգուցեալ կաթուղիկոսին ընդունելու, որ ներսիսեան հոգևոր Դպրոցի հոգաբարձուների թիւը ոչ թէ տասներկու, այլ վեց լինին, և սոցանից էլ երկուսը քահանայ. այս դրութիւնը թէպէտև կաթուղիկոսի մահուամբ լիապէս չիրագործուեցաւ, սակայն մասամբ նա կատարուեց և յաջորդ ընտրութիւնների ժամանակ երկու նուազ հոգաբարձական կազմակերպութեան մէջ մտան և երկու քահանաներ:

Մեր նպատակից դուրս է բնենլ՝ հարկանք են թէ ոչ հոգևորական ներկայացուցիչներ հոգաբարձութեան մէջ, որի իրաւասութեան սահմանը տարածուած է տեսչի և ուսուցչաց ընտրութեան, ծրագրի մշակման և առհասարակ Դպրոցին հոգի և ուղղութիւն տալու վերայ, այն Դպրոցին, որ կրօնագէտներ և հայագէտներ պիտի տայ ազգին լինին սորա հոգևորական թէ աշխարհականներ, բայց մի բան մեզ համար միշտ պարզ է, որ Դպրոցի կանոնադրութիւն տուող Հայրապետը, ինչպէս այդ երևում է նորա Դեկտեմբեր 10-ի կոնգակից, խորին կերպով համոզուած է եղիլ, որ Դպրոցին պէտք չէ արդէն «առաքելոց թուով» հոգաբարձուներ և նոցա մէջ անհրաժեշտաբար տեղ պիտի ունենան և քահանայ ներկայացուցիչներ:

Այս տեսակէտից արդեան վեհափառ Հայրապետի նորոգ կարգադրութիւնը ոչ թէ միայն Ժահանգի պահանջ ենք համարում մենք, այլ և մի տեսակ մարմնացում էլը հրջանկայիշատակ նախորդի ցանկութեանց:

Դիւս ա. Բահ. Աղանեանց.